

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА**

СИРКО МАР'ЯНА ВАСИЛІВНА

УДК 347(44+438+498)(094.4)(091)

**ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС ФРАНЦІЇ 1804 РОКУ ТА ЙОГО ВПЛИВ
НА ЦИВІЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО КРАЇН ЄВРОПИ
(НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ ТА РУМУНІЇ)**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2015

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі історії держави, права та політико-правових учень Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
КОБИЛЕЦЬКИЙ Микола Мар'янович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри адміністративного
та фінансового права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
НИКИФОРАК Михайло Васильович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
завідувач кафедри філософії та теорії права;

кандидат юридичних наук, доцент

ДМИТРИШИН Юрій Любомирович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
доцент кафедри правознавства, соціології та політології

Захист відбудеться «5» грудня 2015 р. о «14.00» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.03 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14, зал засідань юридичного факультету, ауд. Г – 409).

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розісланий «3» листопада 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.О. Семків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Дослідження Цивільного кодексу Франції 1804 р. та його впливу впродовж XIX – першої половини XX ст. на еволюцію та застосування цивільного законодавства у країнах Європи має важливе практичне значення для української історико-правової науки. Норми цього Кодексу відображені у законодавстві більшості країн континентальної Європи. Він належав до перших кодифікованих актів XIX ст., який на основі римського права оптимально врегулював тогочасні майнові й особисті немайнові відносини. Цивільний кодекс Франції 1804 р. суттєво позначився на формуванні європейської, отже, й української цивільно-правової традиції, під котрою ми розуміємо історичний цивільно-правовий досвід, звичаї та норми, а також закономірності правового регулювання цивільних відносин, що склались історично та відображаються у правосвідомості європейських (у тому числі й українського) народів.

Аналіз цивільно-правової традиції європейських народів у контексті історичного законотворчого і правозастосовного цивільно-правового досвіду Польщі та Румунії, у складі яких перебували українські етнічні землі, має важливе практичне значення на шляху України до європейської інтеграції. Адже такі розвідки цінні для ефективного й органічного процесу гармонізації українського цивільного законодавства із цивільним законодавством держав Європейського Союзу.

Цивільний кодекс Франції 1804 р. і його вплив у XIX – першій половині XX ст. на еволюцію та застосування цивільного законодавства у країнах Європи в українській історико-правовій науці раніше комплексно не досліджувались. Найбільше праць із цієї тематики належать авторству французьких, польських, румунських, російських, українських учених, серед яких Д. Александреску, К. Алунару, А. Айнекель, Е. Андрияк, Ю. Бардах, В. Бартель, І. Бойко, Л. та С. Бостани, О. Блажівська, Т. Валахович, А. Вольтер, В. Глиняний, Г. Гринвасер, М. Дювернуа, А. Дзядзьо, Я. Зьолек, В. Захватаєв, Я. Івашкевич, А. Капітан, А. Кастальдо, Н. Кайанама, Р. Кабріяк, Г. Коніц, В. Кульчицький, Ж. Леві, Е. Люпана, І. Левицька, Б. Лесьнодорський, К. Мартін, В. Макарчук, Т. Менцель, Д. Малець, Т. Опас, В. Онізор, М. Планіоль, С. Пахмана, П. Ригула, Й. Ромозан, В. Ростоцький, В. Собоцінський, К. Суйка-Зелінська, Р. Стефанчук, В. Урушчак, А. Унгурян, В. Цьвік, І. Чаушеску, Ц. Хамангіу, Б. Тищик, Є. Харитонов, Г. Шершеневич та ін.

Отже, актуальність теми дисертації зумовлена її недостатнім розробленням в українській історико-правовій науці й потребою критичного і всебічного аналізу. Результати цього дослідження можуть мати вагоме значення для розвитку та вдосконалення сучасного українського цивільного права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження здійснювалося в межах науково-дослідної проблематики кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка на 2011-2014 роки «Характерні риси розвитку державності, права та політико-правової думки в Україні та зарубіжних країнах» (номер державної реєстрації 01112U003267).

Мета дослідження полягає в детальному науковому аналізі положень Цивільного кодексу Франції 1804 р. та поглибленні історико-правових знань про його вплив упродовж ХІХ – першої половини ХХ ст. на еволюцію і застосування цивільного законодавства країн Європи (на прикладі Польщі й Румунії).

Відповідно до зазначеної мети та її реалізації вирішенню підлягають такі **завдання**:

- проаналізувати історіографію й джерельну базу досліджуваної проблеми;
- установити причини розроблення, умови прийняття та джерела Цивільного кодексу Франції 1804 р., вивчити його структуру, зміст, а також з'ясувати причини його рецепції у країнах Європи (на прикладі Польщі й Румунії);
- виокремити особливості рецепції положень Цивільного кодексу Франції 1804 р. у країнах Європи (на прикладі Польщі та Румунії);
- розглянути ступінь впливу Цивільного кодексу Франції 1804 р. на формування польського цивільного законодавства в умовах різних правових систем: французької (Варшавське князівство, Краківська республіка), російської (Королівство Польське), національної польської (Друга Річ Посполита);
- охарактеризувати ступінь впливу Цивільного кодексу Франції 1804 р. на становлення румунського цивільного законодавства, а також специфіку впливу норм сучасного французького цивільного законодавства на цивільно-правові відносини у Румунії;
- визначити вплив Цивільного кодексу Франції 1804 р. на правове регулювання цивільних відносин на українських етнічних землях у складі Польщі й Румунії, а відтак з'ясувати і вивчити зв'язок між українською та європейською правовою традицією;
- проаналізувати історико-правовий досвід застосування Цивільного кодексу Франції 1804 р. у країнах Європи, у тому числі й на українських землях, і сформулювати пропозиції щодо його використання з метою вдосконалення українського цивільного законодавства.

Об'єктом дисертаційного дослідження є Цивільний кодекс Франції 1804 р. та цивільне законодавство Польщі й Румунії, в якому відображені його норми і чинність якого поширювалась на польські, румунські та українські етнічні землі.

Предметом дисертаційного дослідження є історико-правові закономірності й особливості рецепції та застосування положень Цивільного кодексу Франції 1804 р. у цивільному

законодавстві країн Європи (на прикладі Польщі та Румунії), їхній вплив на правове регулювання цивільних відносин на польських, румунських та українських етнічних землях.

Хронологічні межі дисертації охоплюють XIX – першу половину XX ст., а саме – 1804–1939/1940 рр. Нижня хронологічна межа визначена роком створення Цивільного кодексу Франції 1804 р., норми якого практично одразу ж (з 1808 до 1810 рр.) були впроваджені в дію у Варшавському князівстві. Визначення верхньою хронологічною межею дисертаційного дослідження 1939/1940 рр. зумовлено територіальними та правовими змінами, що відбулися у Польщі й Румунії внаслідок початку Другої світової війни. Попри те, що норми Кодексу Наполеона продовжили діяти у цивільно-правовій сфері Польщі та Румунії й у повоєнні роки, входження цих держав у сфери соціалістичного законодавства відчутно позначилось на регулюванні цивільно-правових відносин.

Територіальні межі дисертаційного дослідження переважно стосуються таких країн Європи, як Франція, Польща (Варшавське князівство, Краківська республіка, Королівство Польське (до 1918 р.), Друга Річ Посполита (у 1918-1939 рр.) та Румунія (яка до 1881 р. була князівством, а у 1881-1947 рр. – королівством), а також українські етнічні землі, котрі на різних історичних етапах входили до складу Польщі (Східна Галичина, Західна Волинь, Західне Полісся) чи Румунії (Північна Буковина і Бессарабія). В окремих випадках, з метою здійснення порівняльного аналізу, розглянуто цивільні правовідносини в інших європейських державах (Австрії, Угорщині, Росії тощо).

Методи дослідження. З метою забезпечення всебічного, повного та об'єктивного аналізу досліджуваної проблеми використано комплекс філософських, загальнонаукових та спеціально-правових методів дослідження, принципи та засоби наукового пізнання. Методологічну основу дисертації становлять традиційні для української науки історії держави й права *історико-правовий* (проаналізовано причини розроблення, умови прийняття та джерела Цивільного кодексу Франції 1804 р., з'ясовано причини його рецесії у країнах Європи (на прикладі Польщі й Румунії), *порівняльно-правовий* (здійснено порівняння положень цивільного законодавства Франції, Польщі та Румунії), *історико-порівняльний* (сприяв порівнянню цивільного законодавства на різних етапах його формування) й інші методи. Саме вони забезпечили комплексність і порівняльний характер дослідження, дали змогу охарактеризувати причини та особливості укладання Цивільного кодексу Франції 1804 р., установити історичність юридичних явищ, виявити особливості впливу Кодексу на цивільне законодавство європейських країн.

У дисертації використано загальнонаукові методи – системний, логічний, психологічний. За допомогою системного досліджено трактування та зміни положень Кодексу Наполеона у різних суспільних утвореннях на відповідних історичних етапах з урахуванням ідеологічних, доктринальних, політичних, соціальних змін. Логічний метод використано для осмислення явищ і

процесів, які позначились на укладанні та поширенні Цивільного кодексу Франції 1804 р. Психологічний метод допоміг з'ясувати вплив французького цивільного законодавства на правову свідомість населення Європи, зокрема українців, а відтак – і його значення для формування їхньої цивільно-правової традиції.

У дисертації застосовано спеціальнонаукові методи: аналізу та синтезу історико-правових явищ (вивчення окремих цивільно-правових інститутів), абстрагування (локальне дослідження різних груп цивільних правовідносин), аналізу писемних джерел (характеристика різноманітних документів щодо застосування цивільно-правових норм), тлумачення правових приписів (з'ясування змісту і природи правових норм, котрі зафіксовані у документах).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у сучасній українській історико-правовій науці комплексним дослідженням Цивільного кодексу Франції 1804 р. і його впливу впродовж ХІХ – першої половини ХХ ст. на еволюцію та застосування цивільного законодавства у країнах Європи (на прикладі Польщі й Румунії).

Наукова новизна конкретизується у наступних положеннях:

уперше:

- встановлено правову природу Цивільного кодексу Франції 1804 р. – типової природно-правової кодифікації, яка була не впорядкованим по-новому римським правом, а логічною конструкцією, що служила матеріалом для конструювання законів; діючі закони і звичаї при цьому необхідно врахувати лише у тому випадку, якщо вони повністю відповідали меті законодавства і рекомендувались для його покращення;

- виокремлено особливості рецепції положень Цивільного кодексу Франції 1804 р. у країнах Європи (на прикладі Польщі й Румунії), зокрема щодо порядку їх рецепції, обсягу та змісту запозичених та впроваджених цивільно-правових норм. З'ясовано, що на польських землях вже з 1807 р. (Варшавське князівство) майже без змін діяло французьке цивільне законодавство, у тому числі Цивільний кодекс Франції 1804 р. і лише пізніше у 1825 р. почав діяти Цивільний кодекс Польського королівства, при розробці якого до уваги бралися також норми польського звичаєвого цивільного права, австрійського та пруського цивільного законодавства. На румунських землях положення Кодексу почали застосовуватись з прийняттям Румунського цивільного кодексу 1864 р., в основу якого було також покладено окремі правові норми молдавського та румунського звичаєвого права (кодексів Калімахі та Карагайського законника), проекту Італійського цивільного кодексу Пізанеллі та Бельгійського іпотечного закону 1850 р.;

- визначено ступінь впливу Цивільного кодексу Франції 1804 р. на правове регулювання цивільно-правових відносин у Польщі й Румунії, а також на українських етнічних землях, які перебували в їхньому складі. З'ясовано, що різний ступінь впливу Кодексу зумовлений домінуванням на цих землях національних цивільно-правових традицій, котрі вплинули на

рецепцію французького цивільного законодавства;

- охарактеризовано значення Цивільного кодексу Франції 1804 р. для формування цивільно-правової традиції в європейських народів, у тому числі й українців. Доведено, що українська цивільно-правова традиція формувалась і розвивалась у тісному взаємозв'язку з європейською цивільно-правовою традицією, що відображалось, зокрема, у рецепції норм та інститутів французького цивільного права, а саме Цивільного кодексу Франції 1804 р.;

удосконалено:

джерельну базу дослідження внаслідок запровадження у науковий обіг кодифікованих і некодифікованих цивільних та цивільно-процесуальних нормативно-правових актів Польщі й Румунії, які регулювали цивільно-правові відносини на польських, румунських і українських етнічних землях упродовж XIX – першої половини XX ст.;

наукові знання про Цивільний кодекс Франції 1804 р., його зміст і структуру, а також його вплив упродовж XIX – першої половини XX ст. на еволюцію та практику застосування цивільного законодавства у країнах Європи (на прикладі Польщі й Румунії);

- понятійно-категоріальний апарат історико-правового дослідження відповідно до конкретно-історичних умов з уточненням понять «правова традиція», «цивільно-правова традиція», «договір», «контракт», «квзіконтракт», «делікт», «квзіделікт», «зобов'язання», «заповіт», «фідеїкоміс». Сформульовано авторське визначення цивільно-правової традиції: **«Цивільно-правова традиція** – історичний цивільно-правовий досвід, звичаї, норми, а також закономірності розвитку цивільно-правової сфери суспільного буття, що склались історично й відображаються у правовій свідомості народу»;

набули подальшого розвитку положення:

- знання про Цивільний кодекс Франції 1804 р. як один з базових законодавчих актів, який сприяв удосконаленню цивільного законодавства у країнах Європи;

- аргументи щодо безпосереднього взаємозв'язку між впливом французького цивільного законодавства (у тому числі Кодексу 1804 р.) на цивільно-правові відносини і право країн Європи та розвитком лібералізму й капіталізму;

- ідеї про адаптацію положень цивільного законодавства Франції до місцевих цивільно-правових традицій Польщі й Румунії, зокрема у контексті норм звичаєвого права (у сфері переважно майнового права), канонічного права (стосовно шлюбного права) тощо.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що пропозиції та висновки, які обґрунтовано у даному дисертаційному дослідженні, поглиблюють та збагачають вітчизняну історико-правову науку знаннями про причини розроблення, умови прийняття, а також дослідження особливостей впливу Цивільного кодексу Франції 1804 року на цивільне законодавство Польщі та Румунії.

Положення і висновки пропонованого історико-правового дослідження можна використати в рамках викладання курсів «Історії держави та права зарубіжних країн», «Порівняльне правознавство» для подальшого розроблення теоретичних і практичних проблем історико-правової науки, поглибленого вивчення окремих питань історії держави та права зарубіжних країн (Франції, Польщі й Румунії), а також України (зокрема, західноукраїнських земель).

Матеріали даного дисертаційного дослідження можуть бути використані у навчальному процесі: для викладання курсу історії держави й права України, зарубіжних країн, історії цивільного права, підготовки методичних матеріалів, програм спецкурсів, підручників і навчальних посібників, контрольних, курсових та дипломних робіт.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження оприлюднювалися здобувачем на Міжнародній науково-практичній конференції «Римське право та сучасність» (м. Одеса, 2012 р.), XI Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (м. Львів, 2012 р.), XII Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи» (м. Львів, 2013 р.), Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави і правової системи» (м. Львів, 2013 р.), XIX звітній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 2014 р.), XXXI міжнародній історико-правовій конференції «Державний суверенітет, національна безпека і світовий правопорядок в історико-правовому вимірі» (м. Берегове, 2014 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку» (м. Херсон, лютий 2015р.), XIX звітній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 2015 р.).

Головні положення і висновки дисертації обговорені на засіданнях кафедри історії держави, права та політико-правових учень Львівського національного університету імені Івана Франка.

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено у семи статтях, опублікованих у виданнях, що визнані ВАК України фаховими з юридичних наук, а також у восьми випусках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Структура та обсяг дисертаційного дослідження зумовлені метою та завданнями дослідження і складаються зі вступу, чотирьох розділів, які об'єднують одинадцять підрозділів, висновків, додатків (А-Г) та списку використаних джерел (304 найменування).

Загальний обсяг рукопису становить 215 сторінок, із них основний текст – 172 сторінки, обсяг додатків – 17 сторінок, список використаних джерел – 26 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, хронологічні, територіальні межі, методологію; розкрито наукову новизну отриманих результатів дослідження, їхнє практичне значення; містяться відомості про апробацію та публікації автора з теми дисертації, її структуру й обсяг.

Розділ 1 «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Стан розроблення проблеми в історико-правовій літературі»* охарактеризовано наукові праці, в яких досліджувався Цивільний кодекс Франції 1804 р. та висвітлювався його вплив на еволюцію і застосування цивільного законодавства у країнах Європи, зокрема у Польщі й Румунії. Аналіз наукової літератури з предмету дослідження розпочинається з публікацій польських учених, зокрема розглянуто праці таких істориків права, як А. Айнекель, Е. Андрияк, Ю. Бардах, В. Бартель, Т. Валахович, А. Вольтер, Г. Гринвасер, С. Гродзіцкий, А. Дзядзьо, Я. Зьолек, Я. Івашкевич, Г. Коніц, Б. Лесьнодорський, Д. Малець, Т. Менцель, Т. Опас, П. Ригула, В. Ростоцький, В. Собоцінський, К. Суйка-Зелінська, В. Урушчак, В. Цьвік та ін. Окрему увагу присвячено працям російських учених М. Дювернуа, В. Захватаєва, С. Пахмана, Г. Шершеневича. Виокремлено праці румунських науковців, зокрема Е.Люпан, В.Онізор, Й.Ромозан, А.Унгурян, І.Чаушеску, Д. Александреску, К. Алунару, та Ц. Хамангіу, які вивчали вплив Цивільного кодексу Франції 1804 р. на цивільне законодавство Румунії. Серед українських науковців вирізняє праці Б. Тищика, І. Бойка, Л. та С. Бостанів, В. Глиняного, В. Кульчицького, І. Левицької, В. Макарчука, Є. Харитонова, О. Блажівська, Р. Стефанчук та ін.

У підрозділі 1.2 *«Джерельна база дослідження»* охарактеризовано нормативно-правові акти, які були чинними на території державно-політичних утворень Європи (Цивільний кодекс Франції 1804 р., Цивільний кодекс Польського королівства 1825 р., Румунський цивільний кодекс 1864 р., інші кодекси та закони, Конституції Польщі й Румунії), наукові праці, звіти офіційних державних інституцій, створених з метою кодифікації, реформування цивільного законодавства; судову практику; науково-практичні коментарі цивільного законодавства. Зазначені документи вміщені в офіційних вісниках законодавства: «Збірник прав», «Збірник законів». Звіти, протоколи кодифікаційних комісії, науково-практичні коментарі опубліковані в періодичних спеціалізованих виданнях : «Польській Феміді», «Судовому огляді», «Судовій газеті», «Огляді права і адміністрації», «Голосі судочинства» та ін.

У підрозділі 1.3 *«Теоретико-методологічні засади дослідження»* розглянуто наукові принципи, підходи та методи дослідження обраної наукової проблеми. Серед концептуальних

підходів використано системний та діалектичний підходи. Висвітлено особливості застосування традиційних для української науки історії держави та права історико-правового, порівняльно-правового, історико-порівняльного методів, котрі становлять методологічну основу дослідження. Охарактеризовано використання загальнонаукових методів – системного, логічного та психологічного, а також спеціальнонаукових методів – аналізу та синтезу історико-правових явищ, абстрагування, аналізу писемних джерел, тлумачення правових приписів.

Розділ 2 «Цивільний кодекс Франції 1804 р. як визначне досягнення французької цивілістики» складається з двох підрозділів та п'яти пунктів.

У підрозділі 2.1 «*Причини розроблення, умови прийняття та джерела Цивільного кодексу Франції 1804 р.*» охарактеризовано цивільне законодавство, що діяло у Франції напередодні революційних подій. Це джерела права різного рівня та юридичної сили, сповнені численних суперечностей. Загальнодержавне законодавство в умовах абсолютизму виражене в королівських ордонансах. У Північній Франції основним регулятором правовідносин були кутюми (збірники правових звичаїв), а в Південній Франції

– римське право. Канонічне право визначало норми сімейних правовідносин. Велика французька революція зумовила потребу кодифікації норм цивільного права в єдиний систематизований збірник, оскільки в постреволюційних умовах згадані раніше джерела права були частково скасовані й прийняті нові цивільно-правові закони, які регулювали майнові та особисті немайнові правовідносини. З'ясовано, що основною метою кодифікації цивільного права Франції стало розроблення нормативно-правового акту, що діяв би на всій території Франції як єдиний, продуманий і чіткий збірник цивільного законодавства. Наполеон Бонапарт вважав Кодекс необхідним не лише з правової точки зору, але й задля зміцнення створеного ним державного режиму, власного авторитету й реалізації особистих амбіцій стосовно абсолютної монархічної влади.

Підрозділ 2.2 «*Структура та зміст Цивільного кодексу Франції 1804 р.*» поділяється на п'ять пунктів. У пункті 2.2.1 «*Структура Кодексу*» з'ясовано, що Цивільний кодекс Франції 1804 р. складався зі вступу, трьох книг і 2281 статті. Структурно книги поділено на титули, розділи, підрозділи, а ті – на статті. Книги упорядковувалися за предметним критерієм, унаслідок чого отримали назви: «Про осіб», «Про майно і різні види власності», «Про способи набуття власності». Така структура відповідала системі римського приватного права: особи, речі, зобов'язання, спадкування. У пункті 2.2.2. «*Право власності та інші речові права*» проаналізовано правові норми другої книги Цивільного кодексу Франції 1804 р. «Про майно і різні види власності». З'ясовано, що Цивільний кодекс Франції 1804 р. виокремлював три форми права власності залежно від суб'єктів права: 1) приватна; 2) державна (власність народу); 3) комунальна (власність громади). Ми дійшли висновку про застосування принципу рівності всіх трьох форм власності й

рівність власників незалежно від соціального становища. Це сприяло розвитку французької економіки та економічному розвитку країв, які застосовували зазначені норми. У пункті 2.2.3 «Зобов'язальне право» проаналізовано положення Кодексу, які регламентували договірні й недоговірні зобов'язання. Зауважено, що у кодексі закріплювався принцип свободи договору та забезпечувались максимальні гарантії непорушності умов договору та обов'язковості їхнього виконання. Лише виняткові обставини могли зумовити недійсність договору чи бути підставою для його оскарження в суді. У підрозділі 2.2.4 «Шлюб і сім'я» проаналізовано норми сімейного права, зокрема ідея виведення інституту шлюбу зі сфери регулювання канонічного права, яка була революційною в галузі сімейного права. Застосована вперше у Франції, вона не одразу здобула популярність. Навіть на тих польських та румунських землях, де застосовувався Кодекс, це положення змінювалось відповідно до польської та румунської цивільно-правової традиції, котрі визнавали церковний характер шлюбу. У пункті 2.2.5 «Спадкове право» з'ясовано, що спадкове право ще не було самостійним цивільно-правовим інститутом. Спадкування розглядалося тогочасними французькими законодавцями лише як одним зі способів набуття права власності. Хоча Кодекс розрізняв спадкування за законом та заповітом, сам заповіт не належав до інститутів спадкового права, а вважався правочином, близьким до дарування, унаслідок чого правове регулювання заповітів здійснювалось на межі спадкового та договірного права.

Порівнюючи положення Цивільного кодексу Франції 1804 р., Австрійського цивільного кодексу 1811 р., Цивільного та Сімейного кодексу України, ми дійшли висновку про домінуючий вплив на українську цивільно-правову традицію та цивільне законодавство саме норм французького цивільного права.

Розділ 3 «Цивільний кодекс Франції 1804 р. як основа формування цивільно-правової традиції у польській юриспруденції» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Поширення чинності Цивільного кодексу Франції 1804 р. на території Варшавського князівства Французької імперії» зазначено, що Кодекс введено тут у дію з 1 травня 1808 р. указом Фрідріха Августа від 27 січня 1808 р. Впровадження в дію Цивільного кодексу Франції 1804 р. сприяло низці позитивних змін. Так, у Варшавському князівстві запроваджено ведення актів цивільного стану. Завдяки цьому прізвища й імена багатьох осіб були вперше внесені до офіційних документів. Якщо спочатку впровадження Цивільного кодексу Франції 1804 р. в юридичну практику Варшавського князівства зазнавало суворой критики стосовно способів його застосування, недосконалості перекладу тексту, то згодом критика обмежилася переважно неприйняттям окремих його приписів стосовно шлюбного права (визнання світського характеру шлюбу та можливості його розірвання через розлучення). Цю неузгодженість польської цивільно-правової традиції, яка передбачала визнання шлюбу духовним зв'язком та заперечувала розлучення, і французького цивільного права за часів існування Варшавського князівства так і не

було врегульовано.

У підрозділі 3.2 «Трансформація цивільно-правових норм Цивільного кодексу Франції 1804 р. на польських землях у складі Російської імперії та на теренах Краківської республіки» зазначено, що у Королівстві Польському на початку його існування використовувалося законодавство Варшавського князівства. Для цивільного права Королівства Польського на початках існування цього державного утворення характерні часткові корективи Цивільного кодексу Франції 1804 р. Ці зміни пов'язані з неузгодженостями між французьким законодавством та польською цивільно-правовою традицією, зокрема стосовно сімейного права, окремі норми якого суперечили канонічному праву. Впродовж 1810-х рр. у Королівстві Польському здійснена реформа сімейного й іпотечного права на основі наполеонівської кодифікації, розпочата ще за часів Варшавського князівства. У політичному середовищі Королівства Польського 1818р. відновилася ідея створення польського національного Цивільного кодексу. Скликана 13 жовтня 1820 р. за вказівкою імператора Олександра I комісія із представників Сенату, Посольської ізби та Ради стану отримала завдання поступового опрацювання детальних змін книг і титулів Цивільного кодексу Франції 1804 р., насамперед розділу «Про осіб». Під час цього процесу було використано, зокрема, норми пруського цивільного права й Австрійського цивільного кодексу 1811 р. Проект першої книги Кодексу підготували у 1825 р., і Сейм ухвалив його як Цивільний кодекс Королівства Польського.

У підрозділі 3.3 «Функціонування норм Цивільного кодексу Франції 1804 р. у Другій Речі Посполитій» зазначено, що відродження незалежності Польщі активізувало її співпрацю з Францією, зокрема стосовно участі французьких учених у різних сферах правового життя Другої Речі Посполитої, в тому числі – у сфері кодифікації права. Одним з першочергових завдань відродженої Польщі була кодифікація цивільного законодавства. У цій сфері існувала, фактично, правова багатоманітність, яка охоплювала норми французького, російського, пруського, австрійського та давнього польського цивільного права. Кодифікаційною комісією з урахуванням положень Цивільного кодексу Франції 1804 р. розроблено кілька законів, котрі регулювали цивільні відносини, а також низку кодексів – 29 листопада 1930 р. було прийнято Цивільно-процесуальний кодекс, 7 жовтня 1933 р. – Кодекс зобов'язань, а 27 червня 1934 р. – Торговий кодекс.

На підставі аналізу впливу Цивільного кодексу Франції 1804 р. на польську цивільно-правову традицію ми дійшли висновку, що його норми, зрештою (хоча й не одразу), були сприйняті позитивно та відображені у цивільній практиці – норми, які регулювали право власності, майнові відносини, зобов'язальне право, впровадження актів цивільного стану тощо. Однак значна частина норм, що суперечила цивільно-правовій традиції, так і не була сприйнята польським суспільством. Найбільше заперечень, зокрема, викликали норми кодексу, які

стосувалися сімейного права, насамперед, світського характеру шлюбу та розлучень. Не сприймали польське суспільство та правники положення Кодексу, які поширювали цивільну правосуб'єктність лише на громадян. Унаслідок цього у польському цивільному законодавстві закріплювалась норма, котра прирівнювала у цивільних правах громадян та іноземців.

Розділ 4. Вплив Цивільного кодексу Франції 1804 р. на формування цивільного законодавства Румунії складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 4.1. «Вплив Цивільного кодексу Франції 1804 р. на цивільне законодавство Румунії у другій половині XIX – на початку XX ст.» зазначено, що у 1859–1861 рр., у зв'язку з об'єднанням князівств Молдавії та Валахії за правління принца Александра Йоана Кузи, створено Князівство Румунія, яке 1881 р. стало королівством. У контексті уніфікації правових систем провінцій Молдови та Валахії, які мали певну специфіку, спричинену історичною традицією, зокрема місцевим звичаєвим правом, 1865р. прийнято Румунський цивільний кодекс, який складався з преамбули, трьох книг та містив 1914 статей. Правові норми більшості з них були запозичені з Цивільного кодексу Франції 1804 р., хоча Румунський цивільний кодекс не був його дослівним перекладом. У нього не були введені норми про окремі правові інститути, наявні у Цивільному кодексі Франції 1804 р. (зокрема, судовий поділ спільного майна подружжя, арешт боржника тощо). Деякі правові норми Румунського цивільного кодексу запозичені з інших джерел, насамперед – проекту Італійського цивільного кодексу та Бельгійського закону про іпотеку 1850 р. чи з румунського звичаєвого права, наприклад, стосовно врегулювання сімейних відносин, розлучення, опікунства та спадкування майна.

У підрозділі 4.2. «Зміни у цивільному законодавстві Румунії впродовж першої третини XX ст.» зазначено: політичні й соціально-економічні процеси, які відбулися у Румунії на початку XX ст., спричинили зміни у румунському цивільному законодавстві. Змін передусім зазнало трактування предмета власності: наприклад, за нормами ст. 480 Румунського цивільного кодексу 1864 р. його трактували як абсолютне право, а за Конституційним документом 1917 р., згодом – Конституцією 1923 р. та нормами спеціального цивільного законодавства – лише у вигляді соціальної функції. Це надало державі додаткові важелі впливу на цивільно-правові відносини; зокрема, у Конституційний документ 1917 р. впроваджено норму експропріації (примусового вилучення) власності для державних потреб. У Конституції 1923 р. наголошувалося на правовій рівності румунів, незалежно від соціального стану, окремий пункт акцентував на скасуванні усіх станових привілеїв, але дворянські титули залишалися. Нововведенням був пункт про рівність незалежно від усіляких «відмінностей народження» (тобто, на відміну від XIX ст., у першій третині XX ст. уже не мало значення була дитина законороджена чи ні). Державна влада Румунії прийняла низку заходів для обмеження права власності. Так, ст. 18 Конституції 1923 р. визначала, що землі сільськогосподарського призначення у Румунії мають право купувати лише румуни від

народження та натуралізовані румуни. Значних змін зазнали норми Румунського цивільного кодексу стосовно юридичних осіб. Так, 6 лютого 1924 р. було прийнято Закон про юридичних осіб, згідно з яким юридичні особи були визнані такими, котрі не є фікцією (як визначалося за нормами Румунського цивільного кодексу 1864 р.), а мають «власну реальність», що має бути визнана державою на законодавчому рівні.

У підрозділі 4.3. «Застосування румунського цивільного законодавства на українських землях Північної Буковини та Бессарабії у складі Румунії» зазначено: українські етнічні землі Північної Буковини та Бессарабії, які впродовж міжвоєнного періоду входили до складу Румунії, до того належали двом державам – Австро-Угорській та Російській імперіям відповідно, що визначило й цивільно-правові традиції місцевого населення. Після Першої світової війни румунські правники досягли порозуміння стосовно необхідності внесення змін до Румунського цивільного кодексу 1866 р., оскільки існувала необхідність привести у відповідність правове регулювання цивільних правовідносин на новоприєднаних територіях (Буковини, Бессарабії та Трансільванії) з цивільним законодавством Румунського королівства. Спеціальна комісія, призначена Міністерством юстиції Румунії, мала розробити проект нового Цивільного кодексу. Це завдання було виконане, але затвердження нового Кодексу зазнавало постійних перешкод. Тому уніфікація цивільного законодавства у міжвоєнній Румунії відбувалася поступово. Так, наприкінці 30-х років ХХ ст. на теренах так званої Старої Румунії та Бессарабії діяли однакові цивільно-правові норми. Натомість у Трансільванії вони дещо відрізнялися аж до Другої світової війни. Фактично до кінця 30-х років у Румунії так і не було остаточно уніфіковано, зокрема цивільне законодавство.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено науковий історико-правовий аналіз положень Цивільного кодексу Франції 1804 р. і його впливу впродовж ХІХ – першої половини ХХ ст. на еволюцію та застосування цивільного законодавства країн Європи (на прикладі Польщі й Румунії), що дає змогу сформулювати та відобразити найсуттєвіші результати і положення цього дослідження у таких висновках:

1. Зміни у державно-політичній і суспільно-економічній сферах у Франції, спричинені революцією кінця ХVІІІ ст., зокрема ліквідація феодального устрою, у тому числі особистої залежності селян та їхніх повинностей, виключних прав дворян, прихід до влади буржуазії, потребували уніфікації та систематизації різного й неузгоджено діючого законодавства, яке ґрунтувалося переважно на правових звичаях (так званих кутюмах), нормах римського (у майнових і зобов'язальних відносинах) та канонічного (у сімейно-шлюбних відносинах) права, а також на окремих ордонансах (королівських указах, котрі до революції 1789 р. мали юридичну

силу закону). Ідея кодифікації цивільного права Франції виникла ще на першому етапі революції та реалізовувалась у межах загального процесу кодифікації усього французького законодавства. Однак її втілення завершилось лише з приходом до влади Наполеона Бонапарта (спершу як першого консула, згодом – імператора французів). Завдяки його впливу були прийняті Цивільний (1804р.), Торговий (1807р.), Кримінально процесуальний (1808р.) та Кримінальний (1810р.) кодекси, поява котрих зумовлена становленням у Франції сучасного суспільства та держави, орієнтованої не на становість, а на бюрократичний апарат.

2. Цивільний кодекс Франції 1804 р., розроблений групою учених-юристів – Жаном Порталісом, Франсуа Тронше, Біго де Преаменю, Жаком Мавалем, складався із 2281 статті, об'єднаних за предметним критерієм у преамбулу та три книги – «Про осіб», «Про майно та різні види власності», «Про способи набуття власності». Така структура, на наш погляд, у головних рисах відповідала системі римського приватного права (особи, речі, зобов'язання, спадкування), хоча спадкування французькі цивілісти розглядали як один із способів набуття права власності. Характерними ознаками статей Кодексу, які були запозичені польськими й румунськими законодавцями, є лаконічність, змістовність і наявність лише диспозицій правових норм, зокрема й бланкетних диспозицій, натомість санкції та гіпотези правової норми у них зазвичай відсутні.

3. Одразу після прийняття Цивільний кодекс Франції 1804 р. почав впливати на законодавство багатьох європейських країн, у тому числі й те, що застосовувалось на польських, румунських та українських етнічних землях. Різний ступінь впливу спричинений домінуванням на цих землях національних цивільно-правових традицій.

Так, у *Варшавському князівстві*, яке було утворене Наполеоном з частини польських земель у 1807 р. та існувало до 1812 р., використання французького цивільного законодавства обумовлено у Конституційній хартії 1807 р. Проте окремі його норми так й не вступили в дію, або ж були частково змінені унаслідок видання спеціальних приписів до Кодексу. Це стосувалось низки правових норм, які негативно сприймала шляхта, зокрема щодо скасування кріпацтва та панщини (перенесено до адміністративно-правової сфери), іпотечних приписів про таємність і загальність, які не гарантували безпечності реального кредиту й ускладнювали отримання позичок під заставу нерухомості, та католицьке духовенство (цивільний шлюб і розлучення). У сімейних правовідносинах залишилися чинними традиційні для давнього польського цивільного права інститути домашнього покарання (включно з фізичними).

Правові інститути та норми Цивільного кодексу Франції 1804 р. відображені у цивільному законодавстві *Польського королівства*. Це чітко простежується і на основі порівняльного аналізу їхньої структури, і у змістовному наповненні. Наприклад, структура Цивільного кодексу Польського королівства 1825 р. містила преамбулу, книгу I «Про осіб», створену на основі книги I французького Кодексу, але з відчутними змінами, та книг II «Про майно та різні зміни власності» і

III «Про різні способи набуття власності» безпосередньо з Цивільного кодексу Франції 1804 р., хоча з певними змінами. Наприклад, розділ XVIII книги III замінили іпотечними законами Польського королівства 1818 і 1825 рр. Під час розроблення Цивільного кодексу Польського королівства 1825 р. до уваги бралися також норми польського звичаєвого цивільного права, австрійського та пруського цивільного законодавства.

Однак Цивільний кодекс Польського королівства 1825 р., на відміну від Цивільного кодексу Франції 1804 р., відповідно до польської цивільно-правової традиції, визнавав релігійний характер інституту шлюбу та юрисдикцію консисторій у шлюбних справах (за законом «Про шлюбний союз Польського королівства» 1836 р. шлюб визнався релігійним інститутом), забороняв шлюби між християнами та нехристиянами, установлював батьківську владу за обома батьками, а не лише за батьком, упроваджував санкції за зловживання нею (попередження через суд і навіть позбавлення батьківства), надавав цивільні права іноземцям, проте забороняв опіку іноземцям над поляком, нехристиянином над християнами; передбачав інститут опіки над незаконнонародженими дітьми через публічні заклади (шпиталі) або з боку родича, який упізнав дитину, впроваджував основи матеріальної відкритості (полягала у тому, що право на нерухомість набувається, змінюється та зникає через вписування до іпотечної книги) і засади докладності, тобто можливості налагодження іпотек стосовно окресленої нерухомості.

У Румунському князівстві діяв Румунський цивільний кодекс 1864 р., аналіз положень якого засвідчує, що в його основу покладено Цивільний кодекс Франції 1804 р. Окремі правові норми запозичені з молдовського та румунського звичаєвого права (кодексів Калімахі та Карагайського законника), проекту Італійського цивільного кодексу Пізанеллі (стосовно майнового й зобов'язального права) і Бельгійського іпотечного закону 1850 р. (щодо привілеїв та іпотечного права).

Для Румунського цивільного кодексу 1864 р., на відміну від Цивільного кодексу Франції 1804 р., характерні: обов'язковість церковного вінчання під час укладання шлюбу; рівність права подружжя на розлучення за умови обґрунтування його підстав (на відміну від румунського, французьке цивільне право передбачало, що чоловік завжди може вимагати розірвання шлюбу з причини подружньої невірності дружини, вона ж не має права вимагати розлучення, коли чоловік її зраджує, за винятком, якщо зрада відбулась у помешканні подружжя); свобода вибору «режиму поділу» спільного майна подружжя; встановлення для позашлюбних дітей так званого унітарного режиму (Цивільний кодекс Франції 1804 р. передбачав відмінності між категоріями позашлюбних дітей); особливий захист нерухомого майна через його «більшу цінність» у порівнянні з рухомим майном; поділ юридичних осіб на «з прибутковою метою» та «без прибуткової мети»; заборона укладання в майбутньому контрактів по емфітевзису без скасування діючих контрактів (натомість Цивільний кодекс Франції 1804 р. не лише забороняв подальше складання контрактів по

емфітевзису, але й ліквідував ті з них, які існували на час введення кодексу у дію) тощо.

4. Цивільний кодекс Франції 1804 р. відіграв важливу роль у формуванні цивільного законодавства Польщі та Румунії. Основоположними принципами, перейнятими з нього і відображеними у Цивільному кодексі Польського королівства 1825 р. та Румунському цивільному кодексі 1864 р., були: рівність усіх перед законом; поділ майна на рухоме та нерухоме; власність як найважливіше реальне право; передача власності через договори і заповіт; чітко визначений, відповідно до ступеня спорідненості, порядок спадкування; особиста відповідальність особи за вчинки; ґрунтування усіх положень стосовно договорів на загальній теорії зобов'язань і понятті цивільної відповідальності. Французьке цивільне законодавство та впроваджені ним принципи суттєво вплинули на цивільно-правові відносини в Європі, були предметом і наукової, і правозастосовної діяльності, а відтак відображені у правосвідомості європейських народів (у тому числі польського, румунського й українського).

Під час впровадження норм Цивільного кодексу Франції 1804 р. на теренах Європи здійснювався його переклад місцевими мовами, а також відповідна підготовка правників-цивілістів та урядових і судових кадрів. Вже на початку ХІХ ст. з'явилися декілька перекладів Кодексу Наполеона польською мовою (зокрема, авторства Францішека Ксаверія Шанявського, 1807 р.), а також створено спеціальну Школу права. У ХІХ ст. провідним центром дослідження французької цивілістики була також Краківська академія (викладач Адам Крижановський), у першій третині ХХ ст. – Варшавський (викладачі Кароль Лутостанський, Генрик Конік) та Львівський (професор Роман Льоншан де Бер'є) університети. У другій половині ХІХ ст. з'явився переклад Цивільного кодексу Франції 1804 р. румунською мовою. Тоді ж близько сотні румунських цивілістів отримали звання докторів права у французьких університетах.

Принципи цивільного права, впроваджені Цивільним кодексом Франції 1804 р., збереглися й у міжвоєнний період, коли цивільне законодавство європейських держав, у т. ч. Польщі та Румунії зазнало суттєвих змін під впливом нових політичних, правових та соціально-економічних умов. Серед найістотніших змін було надання більших прав жінкам та зміни у трактуванні предмета власності на користь держави (наприклад, якщо за нормами Румунського цивільного кодексу 1864 р. власність трактувалась як абсолютне право, то за Конституціями 1917, 1923 та 1938 рр. та нормами спеціального цивільного законодавства – лише як соціальна функція, що створювало підґрунтя для реалізації початку керування виробництвом з боку держави та експропріації власності у випадку державної доцільності).

Поступово як у Польщі, так й Румунії відбувалися і більш суттєві зміни у регулюванні цивільно-правових відносин та приймалися нові закони. Також здійснювалась розробка нових цивільних кодексів, проте їхньому доопрацюванню та прийняттю перешкодила Друга світова війна.

7. До розпаду Австро-Угорської імперії на більшості західноукраїнських землях (Східна Галичина, Північна Буковина) діяв Цивільний кодекс Австрії 1811 р., який зазнав значного впливу Цивільного кодексу Франції 1804 р. Поширення впливу Цивільного кодексу Франції 1804 р. на землях, які перебували у складі Польщі (Східна Галичина, Західна Волинь, Західне Полісся) та Румунії (Північна Буковина та Бессарабія), відбулося здебільшого у міжвоєнний період (1921-1939 рр.). Однак у ці роки кодекс так і не здійснив значного безпосереднього впливу на українську цивільно-правову традицію. Його вплив був здебільшого опосередкований (через законодавство Польщі та Румунії), що пояснюється підконтрольним становищем українських етнічних земель, яке стало причиною введення специфічних рестрикційних (обмежувальних) норм у правовій сфері, що суперечили нормам про дотримання прав і свобод громадян. Окрім цього, французьке цивільне законодавство, що застосовувалось на західноукраїнських землях, було змінено відповідно до польської та румунської цивільно-правової традиції.

Разом з цим, Цивільний кодекс Франції 1804 р. мав позитивний вплив на українську цивільно-правову традицію. Низка закріплених в ньому правових ідей, норм та інститутів знайшли відображення у Конституції України, Цивільному та Сімейному кодексах України. Йдеться зокрема про визнання та рівність трьох форм власності (приватної, державної та комунальної), правову рівність власників, цивільний характер шлюбу тощо. Порівняльний аналіз французького та сучасного українського цивільних кодексів свідчить про значну схожість багатьох правових інститутів. А враховуючи результат їхнього порівняння з Цивільним кодексом Австрії 1811 р. (де, на відміну від французького кодексу, перевага надавалась захисту власності дворян та зберігався церковний шлюб тощо), можемо зробити висновок, що чинний Цивільний кодекс України має значно більше спільного з французьким, ніж з австрійським кодексом.

Отже, українська цивільно-правова традиція формувалась та розвивалась у тісному взаємозв'язку з європейською цивільно-правовою традицією, що відображалось у рецепції норм та інститутів французького цивільного права, зокрема й Цивільного кодексу Франції 1804 р.

8. Окремі норми Цивільного кодексу Франції 1804 р. можуть, на наш погляд, бути запозичені та використані для вдосконалення сучасного цивільного законодавства України. Так, перша книга кодексу завершувалася статтями про судового порадника, якого суд призначав щодо марнотратних людей, щоб обмежити їхні витрати. Без дозволу судового порадника марнотратник не мав право вчиняти жодних правочинів майнового характеру. Вважаємо, що ідея впровадження в українське цивільне законодавство інституту судового порадника щодо марнотратних осіб є актуальною (додаток 4, пропозиція 1), оскільки у даному випадку немає потреби у встановленні опіки чи піклування. Достатньо призначити судового порадника, скажімо психолога за фахом, який би обмежував витрати марнотратника, допомагав приймати раціональні фінансові рішення та надавав психологічну допомогу. Метою запропонованих змін є захист прав та інтересів особи, яка

веде марнотратний спосіб життя, а також членів її сім'ї та кредиторів, запобігання безпритурності, злидням тощо.

Актуальними, на наш погляд, є також передбачені у Цивільному кодексі Франції 1804 р. значно триваліші строки позовної давності у правовідносинах щодо нерухомості. Зокрема, у разі продажу нерухомого майна строк позовної давності становив 10 років, а якщо власник проживав в іншому окрузі, ніж той, де знаходилась продана ним нерухомість – 20 років. Архітектор і підрядник несли відповідальність за недоліки збудованих ними об'єктів протягом 10 років. Вважаємо, цей історико-правовий досвід можна використати та внести зміни у ст. 258 ЦК України. Спеціальний строк позовної давності у такому разі можна обмежити десятима роками та застосовувати лише щодо житлової нерухомості. Двадцятирічний строк позовної давності варто встановити для тих випадків, коли внаслідок недоліків житлової нерухомості заподіяно шкоду життю чи здоров'ю фізичної особи (додаток 4, пропозиція 2). Метою таких змін є підвищення відповідальності власників за підтримання належного стану нерухомого майна, а забудовників – за якість створених ними об'єктів житлової нерухомості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. **Сирко М. В.** Причини та передумови прийняття Кодексу Наполеона Бонапарта 1804 р. / М. В. Сирко // Митна справа. Серія юридична. – 2012. – Вип. 2 (80). – Ч. 2, кн. 2. – С. 444–448.
1. **Сирко М. В.** Цивільний кодекс Наполеона Бонапарта 1804 року та його застосування на території Румунії / М. В. Сирко // Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2012. – Вип. 20. – С. 74–76.
2. **Сирко М. В.** Право власності в цивільному кодексі Наполеона Бонапарта 1804 р. / М. В. Сирко // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2013. – Вип. 58. – С. 109–115.
3. **Сирко М. В.** Цивільний кодекс Наполеона Бонапарта 1804 року та його застосування на території Польщі / М. В. Сирко // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2013. – Вип. 59. – С. 128–133.
4. **Syrko M. V.** Prerequisites for adoption, structure and content of the civil code of France of 1804 / M. V. Syrko // Закон и Жизнь («Leges si Viata») : междунар. науч.-практ. правовой журн. – Кишинів (Молдова), 2013. – № 8/3. – С. 200–203.
5. **Сирко М. В.** Правова регламентація спадкування за Кодексом Наполеона Бонапарта 1804 р. / М. В. Сирко // Труды Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Серія «Юридические науки». – 2013. – Т. 26(65). – №2. – С. 295–301.
6. **Сирко М. В.** Зобов'язальне право за Французьким Цивільним кодексом 1804 р. / М. В. Сирко // Часопис Київського університету права. – 2013. – №4. – С. 78–82.
7. **Сирко М. В.** Рецепція римського права у кодексі Наполеона Бонапарта 1804 р. / М.

В.Сирко // Римське право і сучасність (Шерешевські читання) : матеріали Міжнар. наук. конф., 11 трав. 2012 р. – Одеса, 2012. – С. 61–63.

8. **Сирко М. В.** Джерела та характерні риси права в період першої імперії Франції (Наполеона Бонапарта) / М. В. Сирко // Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи : матеріали XI Міжнар студ.-аспір. наук. конф., 20–22 квіт. 2012 р. / ЛНУ ім. І.Франка. Юридичний факультет. – Львів, 2012. – С.6–8.

9. **Сирко М. В.** Кодекс Наполеона Бонапарта в князівстві Варшавському / М. В. Сирко // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XIX звітної наук.-практ. конф., 7–8 лют. 2013 / ЛНУ ім. І.Франка. Юридичний факультет. – Львів, 2013. – С.69–70.

10. **Сирко М. В.** Дискусійні проблеми авторства цивільного кодексу Франції 1804 р. (Кодекс Наполеона чи Кодекс Порталіса) / М. В. Сирко // Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи : матеріали Міжнар. студ.-аспір. наук. конф., 26–28 квіт. 2013 / ЛНУ ім. Івана Франка. Юридичний факультет. – Львів, 2013. – С.16–17.

11. **Сирко М. В.** Система речових прав за Цивільним кодексом Наполеона Бонапарта 1804 р. / М. В. Сирко // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XIX звітної наук.-практ. конф., 7–8 лют. 2014 / ЛНУ імені Івана Франка. Юридичний факультет. – Львів, 2014. – С.116–120.

12. **Сирко М. В.** Шлюбно-сімейні відносини за Цивільним кодексом Наполеона Бонапарта / М. В. Сирко // Державний суверенітет, національна безпека і світовий правопорядок в історико-правовому вимірі : матеріали XXXI Міжнар. істор.-прав. конф., 27–30 листоп. 2014 р. – Берегове : Ужгород. нац. ун-т, 2014. – С.400–405.

13. **Сирко М. В.** Вплив Цивільного кодексу Франції 1804 року на формування цивільного законодавства країн Центрально-Східної Європи / М. В. Сирко // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали XIX звітної наук.-практ. конф., 12–13 лют. 2015 / ЛНУ імені Івана Франка. Юридичний факультет. – Львів, 2015. – С.121–125.

14. **Сирко М. В.** Вплив Кодексу Наполеона Бонапарта 1804 року на цивільного законодавства Румунії (II половина XIX – на початку XX ст.) /М.В. Сирко // Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективи розвитку: матеріали всеукраїнської науково-практ. конф., 13–14 лют. 2015 р.// Херсонський державний університет. Юридичний факультет. – Херсон, 2015. – С. 27–31.

АНОТАЦІЯ

Сирко М.В. Цивільний кодекс Франції 1804 року та його вплив на цивільне законодавство країн Європи (на прикладі Польщі та Румунії). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю

12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2015.

У дисертації на підставі аналізу правових актів, які були чинними на території державно-політичних утворень Європи, інших писемних джерел та наукової літератури досліджено вплив Цивільного кодексу Франції 1804 р. на цивільне законодавство країн Європи (на прикладі Польщі та Румунії). З'ясовано причини розробки, умови прийняття та джерела Цивільного кодексу Франції 1804 р., здійснено аналіз його змісту та структури. Досліджено особливості впливу кодексу на цивільне законодавство Польщі та Румунії.

Вивчено історико-правовий досвід застосування Цивільного кодексу Франції 1804 р. у країнах Європи, у тому числі й на українських землях, і за результатами дослідження сформульовано пропозиції щодо його використання з метою подальшого розвитку українського цивільного законодавства.

Ключові слова: Цивільний кодекс Франції 1804 р., цивільне законодавство, країни Європи, Франція, Польща, Румунія, Україна, цивільно-правова традиція.

АННОТАЦИЯ

Сирко М.В. Гражданский кодекс Франции 1804 года и его влияние на гражданское законодательство стран Европы (на примере Польши и Румынии). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2015.

В диссертации на основании анализа правовых актов, которые действовали на территории государственно-политических образований Европы, других письменных источников и научной литературы исследовано влияние Гражданского кодекса Франции 1804 г. на гражданское законодательство стран Европы (на примере Польши и Румынии). Установлены причины разработки, условия принятия и источники Гражданского кодекса Франции 1804 г., осуществлен анализ его содержания и структуры.

Определена степень влияния Гражданского кодекса Франции 1804 г. на правовое регулирование гражданско-правовых отношений в Польше и Румынии, а также на украинских этнических землях, которые пребывали в их составе. В работе доказывается, что разная степень влияния Кодекса обусловлена доминированием на этих землях национальных гражданско-правовых традиций, которые повлияли на рецепцию французского гражданского законодательства.

Выделены особенности рецепции положений Гражданского кодекса Франции 1804 р. в странах Европы (на примере Польши и Румынии), в частности относительно порядка их рецепции, объема и содержания заимствованных и внедренных гражданско-правовых норм.

Устанавливается, что на польских землях уже с 1807 г. (Варшавское княжество) почти без изменений действовало французское гражданское законодательство, в том числе Гражданский кодекс Франции 1804 р. И только позже, в 1825 г., начал действовать Гражданский кодекс Королевства Польского, при разработке которого принимались во внимание также нормы польского обычного права, австрийского и прусского гражданского законодательства.

На румынских землях положения Кодекса начали применяться с принятием Румынского гражданского кодекса 1864 г., в основе которого также находились отдельные правовые нормы молдавского и румынского обычного права (кодексов Калимахи и Карагайского законника), Итальянского гражданского кодекса Пизанелли и Бельгийского ипотечного закона 1850 г.

Автором проанализировано влияние французского гражданского законодательства на содержание Гражданского кодекса Королевства Польского 1825 г., Румынского гражданского кодекса 1864 г., других кодексов и законов, а также Конституций Польши и Румынии, которые регулировали гражданско-правовые отношения на польских, румынских и украинских этнических землях на протяжении XIX – первой трети XX в. Автором исследовано значение Гражданского кодекса Франции 1804 г. для формирования гражданско-правовой традиции европейских народов, в частности и украинцев. Устанавливается, что украинская гражданско-правовая традиция формировалась и развивалась в тесной взаимосвязи с европейской гражданско-правовой традицией, что отобразилось в рецепции норм и институтов французского гражданского права.

Изучен историко-правовой опыт применения Гражданского кодекса Франции 1804 г. в странах Европы, в том числе и на украинских землях, и по результатам исследования сформулированы предложения относительно его использования для дальнейшего развития украинского гражданского законодательства. В соответствии с рассуждениями автора законодателем может быть заимствован и использован институт судебного советника относительно расточительных лиц и отдельные нормы, которые регулировали бы сроки исковой давности.

Ключевые слова: Гражданский кодекс Франции 1804 р., гражданское законодательство, страны Европы, Франция, Польша, Румыния, Украина, гражданско-правовая традиция.

SUMMARY

Syrko M.V. Civil Code of France 1804 and Its Influence on Civil Legislation of European Countries (by the example of Poland and Romania).– Manuscript.

Dissertation for the academic degree of the Candidate of Law in specialty 12.00.01 – theory and history of state and law, history of political and legal doctrines. – Ivan Franko Lviv National University, Lviv, 2015.

Based on the analysis of legal acts valid on the territory of state and political establishments of

Europe, other written sources and academic literature, influence of the French Civil Code (1804) on civil legislation of European countries (on the example of Poland and Romania) is investigated in this thesis. Reasons for exploitation, enactment conditions and sources of the French Civil Code of 1804 are determined; analysis of its content and structure is accomplished. Peculiarities of influence of the Code on civil legislation of Poland and Romania are examined. The historical and legal experience of the French Civil Code application in the European countries as well as and in the Ukrainian lands is explored. Also, according to the results of carried out research, some suggestions have made with the aim to further develop the Ukrainian civil legislation.

Keywords: the French Civil Code of 1804, civil legislation, European countries, France, Poland, Romania, Ukraine, civil law tradition.

Підписано до друку 2.11.2015 р. Формат 60x90/16

Обсяг 0,9 авт. арк.

Тираж 100 прим. Папір офсетний.

Друк: ФОП Кундельська В.О.

79000, Львів, вул. Студинського, 4.

Виписка з ЄДР серія АА № 543619 від 22.10. 2007 р.

Тел.: 096 270 62 87; 050 227 91 39.

e-mail: genaprint@mail.ru